

**PRIMA CONSEMNARE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ A
SFÂNTULUI DIONISIE EXIGUUL**
**The First Record in Romanian Literature of
Saint Dionysius Exiguus**

Silviu-Constantin Nedelcu
University of Bucharest

Abstract: *Saint Dionysius Exiguus is mentioned for the first time in the Romanian literature in the preface to Menaion on December, written by Bishop Chesarie of Râmnic. Thus Dionysius Exiguus was born in Scythia Minor, today's Dobrudja, mentioned in Chesarie's preface as tatar. The reason why Bishop Chesarie wrote about Dionysius Exiguus being a tatar and not scythian remains unknown until now. The problem is reduced to several hypotheses. Whatever, the cause that led Bishop Chesarie to translate the term Scythian with tatar is that Dionysius Exiguus was originary from Scythia, today's Dobrudja, as his biographer, Casiodor, says.*

Keywords: Saint Dionysius Exiguus, Bishop Chesarie of Râmnic, Dobrudja, schytian, tatar.

Mai întâi de toate trebuie menționat faptul că acest studiu reprezintă al treilea capitol din teza de dizertație intitulată, „Opera Sfântului Dionisie Exiguul”, susținută în anul 2013 la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București.¹

La baza studiului nostru se află o informație găsită într-o notă bibliografică dintr-o carte a Părintelui Profesor Mircea Păcurariu, ce se intitulează *Cultura teologică românească. Scurtă prezentare*, apărută în 2011 la Editura Basilica a Patriarhiei Române. Primul capitol al cărții se numește *Începuturile culturii creștine pe teritoriul românesc de azi* și conține un subcapitol intitulat *Teologi din Scythia Minor*. Printre teologii daco-romani amintiți, precum Sfântul Ioan Casian și Sfântul Niceta de Remesiana, se numără și *Dionisie Exiguul* („cel mic” sau „cel smerit”).

În cele două pagini și jumătate rezervate Sfântului Dionisie Exiguul, autorul schițează o scurtă prezentare care cuprinde câteva date biografice privind viața și contribuția sa teologică.

¹ Există câteva persoane care mi-au fost de mare ajutor în elaborarea acestui studiu, cărora aş dori să le mulțumesc pe această cale: Părintelui Protos. Asist. Dr. Maxim Vlad de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Ovidius” din Constanța; Domnului profesor Lect. Dr. Laurențiu Avram de la Facultatea de Litere din cadrul Universității din București; Domnului profesor Ion Ciortan de la Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi din București; Pr. Prof. Dr. Ioan Moldoveanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București.

Lucrul care mi-a atras atenția în mod deosebit este nota de subsol nr. 43, pe care o voi reda în întregime, pentru relevanța ei: „*Este interesant de notat că la noi Dionisie Exiguul a fost menționat pentru prima oară de episcopul Chesarie al Râmnicului în prefața Mineiului pe decembrie (Râmnic, 1779), prin cuvintele: «Și se arată în Istorie că obiceiul de a se număra anii de la nașterea lui Hs întâi povățuitoriu s-au arătat Dionisie cel Mic. Acesta, tătar fiind după neam (!), monah după cin, numărătoriu de ani după învățatură, în loc de a număra anii de la Dioclitian, au așăzgat în beserică anii cei de la întruparea Domnului. Sânt istoricii anilor cari, cu adâncime cercetând, arată că Nașterea lui Hs. s-au făcut cu 4 ani mai nainte decât au socotit cel numit mai sus Dionisie. Însă toată lumea cu deobște întocmire au primit așăzarea acestui Dionisie, numind-o epohi a lui Dionisie, care și așa va rămânea în veci, nepricindu-se nicio bănuială la dogma vremii.» Cit. de Alexandru Dușu, Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII, București, 1968, p. 179*”²

Din această notă aflăm o informație extrem de valoroasă, aceea că prima consemnare a Sfântului Dionisie Exiguul în literatura română a avut loc în anul 1779, în prefața scrisă de Episcopul Chesarie al Râmnicului, la Mineiul pe Decembrie, apărut la Râmnic.³

Astfel, am încercat să atingem următoarele aspecte: 1) O scurtă biografie a Sfântului Dionisie Exiguul; 2) Sfântul Dionisie Exiguul. Prima sa consemnare în literatura română; 3) Originea Sfântului Dionisie Exiguul.

O scurtă biografie a Sfântului Dionisie Exiguul

Unii istorici consideră că el s-a născut cu aproximație în jurul anului 460/470 în Scythia Minor (Dobrogea de azi). Amănunte privind copilăria sa nu ni s-au păstrat dar putem presupune că a rămas orfan de mic copil. De creșterea și educația sa s-au ocupat călugării unei mănăstiri dobrogene, în frunte cu părintele Episcop Petru (al Tomisului, poate), căruia Sfântul Dionisie îi va fi recunoscător pentru „brana dubovnicească” pe care i-a dat-o când era mic, lucru pe care îl consemnează într-una dintre prefețele traducerilor sale.

² Mircea Păcurariu, *Cultura teologică românească. Scurtă prezentare istorică*, București, Editura Basilica, 2011, pp. 29-30.

³ Această informație, pe care am aflat-o din cartea Părintelui Profesor Mircea Păcurariu, stă atât la baza alcătuirii acestui studiu precum și la baza cercetărilor ulterioare pe care le-am făcut la Biblioteca Academiei Române cu privire la stabilirea biografiei Sfântului Dionisie Exiguul.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

Urmând predecesorilor săi, Sfântul Dionisie a plecat în pelerinaj, în Orient, așa cum făcuseră, cu aproape o sută de ani în urmă, alți monahi dobrogeni: Sfinții Ioan Casian și Gherman. Nu este exclus ca el să fi ajuns mai întâi în Siria, la Mabboug (Ierapole), unde a rămas pentru puțin timp și de unde a plecat, din cauza ereziei monofizite.

Alte informații cu privire la călătoriile sale la Locurile Sfinte nu se cunosc, însă cert este că la sfârșitul secolului al V-lea se afla în Constantinopol.

În timpul șederii sale în capitala Bizanțului a fost remarcat de către apocrisiarhul papal (delegatul Papei de la Roma în Constantinopol). Acesta l-a recomandat Papei Ghelasie al Romei (492-496), deoarece stăpâna excelent limbile greacă și latină. Astfel, a plecat din Constantinopol la Roma, unde a ajuns la sfârșitul anului 496.

În fosta capitală imperială, a lucrat sub îndrumarea a zece papi, în funcția de secretar al cancelariei papale, începând cu Papa Anastasie al II-lea (496-498) și sfârșind cu Papa Vigiliu (537-555).

L-a cunoscut aici, datorită funcției sale, și pe Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator (aprox. 490-583), primul ministru al regelui ostrogot al Italiei, Teodoric, cu care a avut o puternică prietenie.

Casiodor s-a retras din viața publică în jurul anului 540 și s-a călugărit la mănăstirea fondată de el, pe una din moșiile sale aflate la Vivarium, în Calabria (sud-estul Italiei). Aici a înființat o „universitate” și l-a luat și pe prietenul său, Sfântul Dionisie Exiguul, deja înaintat în vârstă și înțelepciune, care a predat dialectica.

Sfântul Dionisie Exiguul s-a mutat la Domnul, după mai mulți ani petrecuți în „*învățământul glorios*”, undeva între anii 545-555.

Opera Sfântului Dionisie Exiguul nu s-a remarcat prin scrieri originale ci prin traducerea din greacă în latină a unor lucrări cu caracter dogmatic, aghiologic etc., iar la pe unele le-a și prefațat.

Lucrul pentru care este cunoscut astăzi în toată lumea creștină, și nu numai, este acela că el a început numărătoarea anilor de la nașterea lui Hristos, iar nu de la întemeierea Romei (*ab urbe condita*, anul 753 î. Hr.), fiind considerat de către istorici ca *părintele erei creștine*.

El a fost canonizat în anul 2008 de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, fiindu-i stabilită ca zi de prăznuire în calendar, data de 1 septembrie, atunci când începe anul bisericesc.

Sfântul Dionisie Exiguul. Prima sa consemnare în literatura română

Așa cum am arătat în introducere, Sfântul Dionisie Exiguul apare pentru prima dată menționat în literatura română în anul 1779, în prefața scrisă de Episcopul Chesarie al Râmnicului, la traducerea Mineiului pe luna Decembrie (Râmnic, 1779).

Astfel, pentru a putea înțelege motivul pentru care Chesarie la menționat pe Sfântul Dionisie în prefața sa la Mineiul pe Decembrie, în analiza noastră ne vom rezuma la următoarele aspecte esențiale: 1) prezentarea textului prefeței la Mineiul pe Decembrie; 2) documentarea Episcopul Chesarie în redactarea prefeței.

Textul prefeței la Mineiul pe Decembrie (Râmnic, 1779)

Această prefață a fost tradusă pentru prima dată în limba română, alături de celelalte prefețe scrise de episcopul Chesarie, de către Ioan Bianu și Nerva Hodoș în volumul al II-lea din *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, care a apărut la București în anul 1910. Ioan Bianu, care era bibliotecar al Academiei Române, cunoștea foarte bine limba slavonă și a făcut o traducere foarte bună a acestei prefețe, întrucât respectă textului original.

O altă traducere a fost făcută de către Alexandru Duțu în cartea sa intitulată *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII*, apărută în anul 1968 la București.

Deși între cele două traduceri nu există diferențe substanțiale, le voi reda totuși pe amândouă, pentru necesitatea înțelegerii textului.

Traducerea făcută de Ioan Bianu. *„La toată persona, ce să va îndeletnică a cetă dândū cē întru Hs. îmbrățișare, rogū pre același dātătorū de haruri, a-ī dārū toată fericirē. Priimiți datā în luminā talmăcirii și a tipāriri și luna lui Dechemvrie, carē va să zicā a zēcē. Numărulū alū zēcēle ȳaste cinstitū și sāvārșitorū tuturorū numerilorū, căci dupā ce ajungē la numărulū alū zēcēle, ȳarāșū începī dela unulū. Întāu Ovrēii și Rāmlēniș pānā la Numanū, alū doilē Înpārātū alū Romeș, avē anulū de lunī zēcē, și începāndū dela Martie, cândū au ziditū Dumnezeu lumē, sfāșiiā anulū la luna lui Dechemvrie. Intru aciāstā lunā ochiulū cerilulū, soarele celū vāzūtū, alergāndū cu iūtime nespusā, ajunge asupra zodiei ce să numēște Cornū de caprā. Asēmenē și Soarele dreptāțiū Hs. nāscāndu-se dupā trupū întru aciāstā lunā, s’au culcatū între doao vite fārā nici o podoabā. Luna aciāstā, întru carē s-au întāmplatū Nașterē, au fostū în vēcūlū celū de alū șaptele alū lumī, létū 5500 dela zidirē sa. Acestū vēcū ȳaste alū Creștinlorū și va ținē și va ținē pānā la sfārșitulū lumī. Aciāstā lunā au fosū la treī zēcī și noao de ani, anulū celū dupre urmā alū înpārāției lui Irodū și la alū patruzeșicē anulū înpārāției lui Avgustū Chesariulū. Intāu istoricū numārā aniș dela zidirē lumī, sau dela Avraamū sau dela*

Olimbiadele Ellinilor. Alții dela războiul ce au avut Alexandru înprota Persilor, alții de la Dioclitianu Împăratul, numindū acelū vēcū, vēcū mucenicescū pentru războiul ce au făcutū acelū tyrannū asupra Mucenicilor. Iarā dinū zilele lui Iustinianū Împăratū au începutū sā se numere dela nașterē lui Hs. ce sā prāznuiaște întru aciastā lunā. Iarā obicēulū ce numārā aniū dela Ianuarie s-au așāzātū, fiindū cā Ianuarie iaste și încēperē anulū după obicēulū Râmlenilorū ce vomū arātā la luna cē viitoare. Și sā aratā în Istorie, cā obicēulū de asā numāra aniū dela nașterē lui Hs. întâiu povățuitorū s-au arātātū Dionysie celū Micū. Acesta Tātārū fiindū după nēmū, monahū după cinū, numāratorū de aniū după învățaturā, în locū de a se numārā aniū Dioclitianū, au așāzātū în Besericā aniū ceī dela întruparē Domnului. Sântū dinū istoricū anilorū, cariū, adāncime cercetāndū aratā cā, nașterē lui Hs. s-au făcutū cu 4 aniū mai nainte decātū au socotitū celū numitū mai susū Dionysie. Insā toatā lumē cu e obște întocmire au priimitū așāzārē acestū Dionysie, numindu-o epohi a lui Dionysie carē și așā va rămānē în vēcī nepricinūindu-se nicī o bānuialā la dogmā din bānuiala vremiū. Și măcarū cā la numārulū anilorū istoricū nu sā potrivescū la nașterē lui Hs., darā pentru vrēme și zioa lunī toți sā întocmescū, toți cu unū glasū voescū luna lui Dechemvrie sā fie, întru carē s-au arātātū lumī nașterē Domnului. Și mai vārtosū celū întru Arhierē Dascālū al lumī Ioannū Zlatoustū cu nebiruite dovediri sā ostenēște a mai încredința Nașterē Māntuitorulū a fi întru aciastā lunā. Pentru toate cēle mai susū zise, aciastā lunā iaste o mare epohi a tuturorū Creștinilorū; iaste unū Chendronū, dinū carele s-au întinsū în totū cuprinsulū pământulū, celū necuprinsū Împăratulū Ceriulū; iaste o sferā carē au purtatū pre cerū unū ingerū, ce sā arātā în chipū de stē și povățuā pre maghī. Întru aciastā lunā s-au arātātū în lume lucruri minunate, și preste orānduiala firū întâmplate, nu numai cēle ce au propoveduitū trāmbițele Prorocilorū, nu numai cēle ce bine vestescū Dumnezeștile Evanghelī, ci și cēle ce au scrisū mai nainte în stiburi Sivilele Prorocițe, luāndū darulū prorociēi platā pentru curățūa și fecioria întru carē au petrecutū. Incā și cēle ce dovedescū Istoricū ceī înaintē Evangheliei și ne luminați de darulū ei, cariū zicū cumū cā unū Prupie, popā alū Capiștū Irei, ce s-au ziditū de Chyrū Împăratulū Persilorū, au vāzūtū întru aciastā Capiște o vedērē mare, și la oamenū înfricoșatā: idolū ceī fără sufletū și ne simțitorī dānțuindū și ceī fără glasū, zicāndū cu glasū: «Venīți sā ne bucurāmū pentru Ira, cā poartā în pāntece ca într-unū noianū, corabie de multe aducătoare». Iarā mai pre urmā au vāzūtū sfārāmāndu-sā acēle Capiști ce dānțuā. Totū întru aciastā lunā, fiindū cā s-au nāscutū Proroculū de carele zicē Moysi: «Prorocū va rādicā voao Domnului», s-au contenitū Māndiile, adecā idolū ceia ce sā credē de închinātorū lorū, cumū cā prorocescū le ceia ce-ī întrebā pentru cēle viitoare. Acēste pricinī eu crezū cumū cā vorū îndemnā pre fiește carele a priimī cu dragoste cartē lunī lui Dechemvrie. Acēste vorū pricinū silința ca sā cinstescā slujbele ce sā cuprindū întru aciasta, fiindū spre slava stāpānului și Domnului nostru, pentru care s-au întâmplatū întru aciastā lunā cēle

mai susă zise toate. Alii tuturoră fierbinte rugătoriu cătră Dumnezeu, Chesarie, Episcopolu Râmniculu”⁴

Traducere lui Alexandru Dușu. „La toată persona ce se va îndeletnici a ceti, dînd cea întru Hs. Îmbrățișare, rog pe același dătătoriu de haruri a-i dărui toată fericirea. Primiți dată în lumină talmăcirii și a tipăririi și luna lui dechemvrie, care va să zică a zécea. Numărul al zécelea iaste cinstit și săvîrșitoriu tuturor numerilor, căci după ce ajungi la numărul al zécelea, iarăși începi de la unul. Întîi ovreii și rîmlenii pînă la Numan al doilea împărat al Romei avea anul de luni zéce, și începând de la martie, cînd au zidit Dumnezeu lumea, sfîrșea anul lui dechemvrie. Întru această lună ochiul ceriului, soarele cel văzut, alergând cu iuțime nespusă, ajunge asupra zodiei ce să numește Corn de capră. Asémenea și soarele dreptății Hs. născîndu-se după trup întru această lună, s-au culcat între doao vite fără nici o podoabă. Luna aceasta, întru carea s-au întîmplat Nașterea, au fost în veacul cel de al șaptelea al lumii, leat 5500 de la zidirea sa. Acest veac iaste al creștinilor și va ținea pînă la sfîrșitul lumii. Această lună au fost la treizeci și noao de ani, anul cel dupre urmă al împărăției lui Irod, și la al patruzecilea an al împărăției lui August Chesariul. Întîi istoricii număra anii de la zidirea lumii, sau de la Avraam, sau de la Olimbiadele elinilor. Alții de la războiulce au avut Alexandru împotriva perșilor, alții de la Dioclitian împăratul, numind acel veac, veac mucenicesc, pentru războiul ce au făcut acel tiran asupra mucenicilor. Iară din zilele lui Iustinian împărat au început să se numere de la nașterea lui Hs., ce se prăznuiește întru această lună. Iară obiceiul ce numără anii de la ianuarie s-au așăzat, fiindcă ianuarie iaste și începerea anului după obiceiul rîmlenilor, ce vom arăta la luna viitoare. Și se arată în Istorie că obiceiul de a se număra anii de la nașterea lui Hs. întîi povățuitoriu s-au arătat Dionisie cel Mic. Acesta, tatar fiind după neam, monah după cin, numărătoriu de ani după învățătură, în loc de a se număra anii de la Dioclitian, au așăzat în beserică anii cei de la întruparea Domnului. Sînt istoricii anilor, cari, cu adîncime cercetând, arată că nașterea lui Hs. s-au făcut cu 4 ani mai nainte decît au socotit cel numit mai sus Dionisie. Însă toată lumea deobște întocmire au primit așăzarea acestui Dionisie, numind-o epohi a lui Dionisie, carea și așa va rămînea în véci, nepricinnindu-se nici o bănuială la dogmă din bănuiala vremii. Și măcar că numărul anilor istoricii nu se potrivesc la nașterea lui Hs., dară pentru vrême și zîoa lumii se întocmesc, toți cu un glas voiesc luna lui dechemvrie să fie, întru carea s-au arătat lumii nașterea Domnului. Și mai vîrtos cel între arbierei dascâl al lumii Ioan Zlatoust cu nebiruite dovediri se ostenéște a încredința Nașterea Mîntuitorului a fi întru această lună. Pentru toate céle mai sus zise, această lună iaste o mare epohi a tuturor creștinilor; iaste un chendron, din carele s-au întîns în tot

⁴ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508-1830*, tomul II (1716-1808), edițiunea Academiei Române, București, Atelierele SOCEC&Co., SOC. ANONIMĂ, 1910, pp. 231-232.

cuprinsul pământului cel necuprins împăratul cerului; iaste o sferă carea au purtat pre ceru un înger, ce se arăta în chip de stea și povățuia pre maghi. Întru această lună s-au arătat în lume lucruri minunate, și preste orânduiala firii întâmplare nu numai cele ce au propoveduit trâmbițele prorocilor, nu numai cele ce bine vestesc dumnezeieștile Evanghelii, ci și cele ce au scris mai nainte în stihuri sivilele prorocițe, având darul prorociei plată pentru curăția și fecioria întru carea au petrecut. Încă și cele ce dovedesc istoricii că înaintea Evangheliei și neluminați de darul ei, cari zic cum că un Prurie, popă al capiștii Irei, ce s-au zădit de Chyr, împăratul perșilor, au văzut întru această capiște o vedere mare, și la oameni înfricoșată: idolii cei fără de suflet și nesimțitori dântuind și cei fără glas, zicând cu glas: „Veniți să ne bucurăm pentru Ira, că poartă în pîntece ca într-un noian, corabie de multe aducătoare”. Iar mai pre urmă au văzut sfărâmandu-se acele capiști / ce dântuia. Tot întru această lună, fiindcă s-au născut prorocul de carele zicea Moisi: „Proroc va ridica voao Domnul”, s-au contenit manduile, adevă idolii ceia ce se credea de închinătorii lor cum că prorocesc la ceia ce-i întreba de cele viitoare. Aceste pricinii eu creș cum că vor îndemna pre fieștecarele a prii cu dragoste cartea lunii dechemvrie. Aceștea vor pricinui silință ca să cinstească slujbele ce se cuprind întru aceasta, fiind spre slava Stăpînului și Domnului nostru, pentru care s-au întâmplat întru această lună cele mai sus zise toate”⁵.

Cele două traduceri ale prefetei nu diferă foarte mult, ideea centrală fiind aceea că numărătoarea anilor de la Hristos a fost făcută de Sfântul Dionisie Exiguul, sau „Dionisie cel Mic” așa cum este menționat în text.

Întrebările care se ridică în urma lecturării textului prefetei sunt: 1) De ce nimeni până la Chesarie, nu a menționat nimic despre persoana și contribuția Sfântului Dionisie Exiguul? 2) Cum s-a documentat episcopul Chesarie în redactarea prefetei sale, și ce cărți a citit în care a aflat despre Sfântul Dionisie Exiguul?

La prima întrebare răspunsul nu pare a fi greu de aflat și putem presupune, dat fiind faptul că Sfântul Dionisie era îndeobște cunoscut mai degrabă în Occident, unde își petrecuse mai bine de jumătate din viață, decât în Orient, că doar cei care intraseră în contact cu literatura occidentală cunoșteau ceva despre el. Astfel, putem afirma cu certitudine că Sfântul Dionisie Exiguul nu mai era cunoscut în Orient deoarece singurele informații cu privire la persoana și contribuția sa, erau consemnate în literatura occidentală care se afla în bibliotecile marilor centre de cultură din Occident (mănăstiri, universități, biblioteci private ale unor principii etc.). Așadar concluzia e care o putem deduce este aceea că prima condiție pentru a fi aflat cineva, din secolele XVII sau XVIII,

⁵ Alexandru Dușu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, București, Editura pentru Literatură, 1968, pp. 178-180.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

informații cu privire la Sfântul Dionisie Exiguul era aceea de a cunoaște limbile latină, franceză, italiană și, poate, engleză și germană, limbi în care se scrise despre contribuția acestui sfânt, la stabilirea cronologiei creștine.

Răspunsul la cea de-a doua întrebare, și anume: *Cum s-a documentat episcopul Chesarie în redactarea prefeței sale, și ce cărți a citit în care a aflat despre Sfântul Dionisie Exiguul?*, este următorul: Chesarie s-a documentat în redactarea prefeței sale la *Mineiul pe decembrie*, după ce a achiziționat *Enciclopedia franceză*, publicată de Denis Diderot la Paris în anul 1755, unde a citit niște articole despre Sfântul Dionisie Exiguul.

Pentru a înțelege modul în care a apărut consemnat numele Sfântului Dionisie Exiguul în prefața episcopului Chesarie, trebuie să mergem pe firul istoric, urmărind etapele redactării prefeței, începând mai întâi cu o scurtă biografie a acestuia.

Episcopul Chesarie al Râmnicului (26 decembrie 1773-9 ianuarie 1780)

S-a născut, probabil, în București ca fiu al zarafului Anghelachi Halepliu,⁶ numele de familie lăsând a se înțelege faptul că ar fi originar din Alepul Siriei. Bunicul ori străbunicul său, Gheorghe Halepliu, este amintit în acte începând cu anul 1693 unde semna cu litere arabe.⁷ Chesarie a învățat carte la Școala Domnească din București, unde l-a avut ca profesor pe Alexandru Turnavitu, de neam grec, și-a ajuns să cunoască limbile greacă, latină, rusă și franceză.⁸

Mai târziu a devenit ucenicul mitropolitului Grigorie al Țării Românești, care l-a călugărit la Mitropolia din București în anul 1761.⁹ În scurt timp a ajuns protosinghel, demnitate pe care a avut-o vreme de 12 ani, apoi a devenit eclesiarh al Mitropoliei. În acest răstimp și-a început activitatea tipografică, astfel că în anul 1765 a tradus în română lucrarea *Voroavă de întrebări și răspunsuri*, scrisă de Sfântul Simeon al Tesalonicului, iar în anul 1769 a făcut diortosirea cărții *Învățătura ortodoxă*, scrisă de patriarhul Meletie Pigas,¹⁰ tipărită la București în limba greacă.

⁶ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2 (secolele XVII - XVIII), ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 419.

⁷*Ibidem*, pp. 419-420.

⁸*Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noului Severin în trecut și acum*, București, Tipografia «Gutenberg», Joseph Göbl, 1906, p. 149.

⁹ Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, *Istoria Eparhiei Râmnicului*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphylus, 2009, p. 192.

¹⁰ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 420.

În anul 1769¹¹ sau 1770,¹² a făcut parte din delegația Țării Românești, condusă de mitropolitul Grigorie, împreună cu arhimandritul Filaret, care a fost trimisă la Petersburg pentru a prezenta condoleanțe țarinei Ecaterina a II-a. Aici, Chesarie împreună cu arhimandritul Filaret au primit câte o cruce de aur. Spre sfârșitul anului 1771 delegația Țării Românești s-a întors acasă, iar Chesarie a fost ridicat la rangul de arhimandrit.

După moartea Episcopului Partenie, nu s-a putut iniția imediat procesul de alegere a unui nou episcop de Râmnic, din cauza războiului ruso-turc. Astfel, mitropolitul Grigorie l-a numit pe arhimandritul Chesarie, în data de 26 decembrie 1771, locțiitor al episcopiei Râmnicului. În această calitate, de locțiitor, a stat vreme de 2 ani până pe 26 decembrie 1773, când soborul arhierilor întrunit la București „*sub influența și chiar prezența feldmareșalului Petru Romanșov*”,¹³ l-a ales ca episcop eparhial al Râmnicului. În ziua de 12 ianuarie 1774 a fost hirotonit arhieru și imediat după aceea a fost înscăunat.

Activitatea sa ca episcop a fost destul de bogată atât pe plan administrativ cât și pe plan cultural. Pe plan administrativ s-a remarcat prin faptul că, prin îndemnul și cheltuiala lui, s-au refăcut ori pictat unele lăcașuri de închinare precum schitul *Dobrușa* și biserica *Gănescu* din Craiova. S-au închinat Episcopiei Râmnicului biserica cu hramul *Sfinții Patrușeci de Mucenici* din București, biserica *Gănescu* din Craiova și altele. Sub păstorirea sa averea episcopiei a crescut prin daniile oferite de credincioși sau prin cumpărarea unor proprietăți. Pe plan cultural, efortul depus de el s-a concretizat prin înființarea de școli, scrierea unor lucrări cu caracter original, traducerea și tipărirea unor cărți de cult. A înființat două școli, în cadrul celor două metoace ale Episcopiei: una la biserica *Sfinții Patrușeci de Mucenici* din București, cu un dascăl de învățatura românească pentru 12 copii, și una la metocul *Obedeanu* din Craiova, cu un dascăl de slavonă și altul de greacă.¹⁴ De la el se păstrează azi „un discurs alcătuit limpede și cu cuvânt” și o istorie a războiului ruso-turc ce a avut loc între anii 1768-1774.¹⁵

Activitatea tipografică reprezintă opera sa culturală cea mai importantă. Înainte de a tipări mineiele și alte cărți de slujbă, Chesarie a refăcut vechea tipografie râmniceană, aducând materialele necesare de la

¹¹*Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului*, p. 149.

¹²*Eparhia Râmnicului și argeșului. Monografie*, vol. 1, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 128.

¹³*Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului*, p. 149.

¹⁴*Ibidem*, p. 150.

¹⁵*Ibidem*, p. 150.

Sibiu prin prietenul său, negustorul Hagi Constantin Pop. Din tiparnița lui au răsărit următoarele cărți: *Învățătura bisericească* (1774), *Octoiubul* (1776), *Mineiul pe octombrie* (1776), *Triodul* (1777), *Antologhionul* (1777), *Molitvelnicul* (1778), *Mineiul pe noiembrie* (1778), *Ceaslovul* (1779), *Psaltirea* (1779), *Mineiele pe decembrie, ianuarie, februarie și martie* (1779).

Traducerea și tipărirea celor șase Mineie, căci pe celelalte șase (pe lunile aprilie, mai, iunie, iulie, august, septembrie) nu a mai apucat să le termine din cauza morții sale neașteptate, reprezintă, așa cum a afirmat Părintele Profesor Mircea Păcurariu, „o contribuție de seamă în procesul de formare [...] a limbii române literare”,¹⁶ prin faptul că, „a îndreptat substanțial limba și le-a tradus integral într-o tâlmăcire nouă”,¹⁷ în limba română. Originalitate acestor șase mineie o reprezintă tocmai aceste prefețe scrise de Chesarie însuși, unde oferă numeroase informații referitoare la cultura, datinile și istoria poporului român.

Prin ideile promovate și activitatea sa culturală, Episcopul Chesarie s-a dovedit a fi unul din reprezentanții iluminismului românesc și un precursor al Școlii Ardelene, militând în plină epocă fanariotă pentru formarea unei conștiințe naționale¹⁸. După o ședere de 6 ani și câteva luni în scaunul episcopal, Chesarie a murit pe neașteptate pe când se afla în București, în 9 ianuarie 1780. El a fost înmormântat la biserica *Sfinții Patruzeți de Mucenici*, metocul Episcopiei, aflat în București. Rafail Hurezeanul spunea despre acest fapt: „*Au apus soarele cel luminos dela ochii Valahiei; marele dascăl, prea sfinția sa părintele episcopul Râmnicului Chir Chesarie, s’au mutat din viața aceasta la veșnicele lăcașuri într’o zi de Joi la opt ceasuri din zi în București*”.¹⁹

Prefațarea celor șase mineie

Revenind la prefațarea mineiilor sale, trebuie menționată corespondența purtată de episcopul Chesarie cu Hagi Constantin Pop, pentru obținerea „bibliografiei” necesare în redactarea acestor prefețe.

Orientarea iluministă a episcopului de Râmnic, după cum afirmă Alexandru Duțu, este confirmată prin folosirea unei surse, pe care o citează în prefața sa la *Mineiul pe decembrie*, prin cuvintele „și să arată în

¹⁶ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 424.

¹⁷ *Eparhia Râmnicului și argeșului. Monografie*, p. 129.

¹⁸ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 425.

¹⁹ Alexandru Lapedatu, „Manuscriptele de la Bisericiani și Râșca”, în *Biserica Ortodoxă Română*, XXVIII (1904-1905), p. 1146.

Istorie”, anume *Enciclopedia franceză*.²⁰ Fiind un bun cunoscător al limbii franceze, a auzit de această carte așa cum se poate observa din corespondența lui cu negustorul Hagi Constantin Pop,²¹ care a fost publicată de Nicolae Iorga în *Analele Academiei Române*.

Din aceste scrisori, datate între anii 1774 – 1779, aflăm despre Chesarie că își aducea din Ardeal, prin acest negustor *cărate nemțești*,²² canapele de modă nouă, *telegari*²³ negri și *țepeni*,²⁴ *feșnice*,²⁵ și în afară de acestea cerea și cărți străine. Întrucât Chesarie citea cu ușurință în limba franceză, el și-a exprimat dorința de a achiziționa de la Viena, Veneția sau din altă parte, vestita carte care se chema „dictionaire encyclopedique”. Corespondența dintre cei doi, legată de achiziționarea acestei cărți, este foarte interesantă și totodată importantă pentru studiul de față. Din acest motiv voi reda aici scrisorile trimise de Chesarie către negustorul Hagi Constantin Pop.

Scrisoarea I. „15 iunie 1778 (Râmnic). «Dupe potrivă carătii ce ni s'aî trimis de aciî din lăuntru avem trebuință și de o pereche de telegari negri mari, fiindcă la nălțimea scaunului ce-l are de nainte, alți cai dupe aciî nu face, fiind căi măruntzi, și așa scaun măi că aciî nu să găsește la nici-o carătă, la care măcar că am socotit de a-l strica, dar totu ieste grea carătă și trebuie a fi cai măi țepeni [...] O carte ce să numește sfranțozește dictionaire encyclopedique, adică lexicon, care ieste despărțitu în multe tomuri, unde să coprinde toate învățăturile și de toate științele cu alfaviton, unde este și tomuri cu figuri de învățăturile care să învață într'aceste tomuri, această carte lexicon într'atâtea tomuri nu știu de să va fi aflându aciî la Sibiiu, dar la Viena trebuie să s[ă] aple. Pobtescu ca să întrebî dumn[eata] pe cinevaș de aciî, care veî socoti că are știință de acest lexicon, și, cunoscându-l cinevaș, dupe cum ți-l va paradosi dumitale, să ne înștiințezi aciî, și apoi voiî scrie dumitali ca să s[ă] cumpere. Iar acum deocamdată în trebuie un lexicon ce să numește Scilverion, ce

²⁰ Alexandru Dușu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, p. 147.

²¹ Hagi Constantin Pop era fiul lui Hagi Petru Luca și Stanca, boieri din Oltenia de neam grec. La fel ca și tatăl său, a mers în pelerinaj la Locurile Sfinte, apoi și-a numele de Hagi. El s-a ocupat de afacerile bănești ale unor boieri olteni mai importanți, cărora le îndeplina toate comenzile și, din întâmplare, era și negustor de cărți. A avut legături, printre altele, și cu Iosif, episcopul de Argeș, în ce privește tipărirea și răspândirea cărților bisericești. A purtat o corespondență și cu Chesarie, episcopul Râmnicului cf. Nicolae Iorga, „Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea”, în *Analele Academiei Române, seria II-tom XVIII, Memoriile secțiunii literare*, 1906, p. 185.

²² *Cărata* este o trăsură închisă, cu patru roți.

²³ *Telegar* înseamnă cal tânăr, voinic.

²⁴ *Țepen* vine de la *țepăn*, care înseamnă robust, puternic, viguros.

²⁵ Sfeșnice.

începe elinește și să tâlmăcește latinește. Acestu lexicon pobtescu să mi-l cumperi de unde va fi, și să mi-l trimiți...»²⁶

Scrisoarea a II-a. „1-iu iulie 1778. «Ches. pisc. Rimc.» «Am priimit și lecsiconul cel trimis în dar de la preacuviosul arhim. chir. Neofit, și printr’ăastă scrisoare către Prea Cuvioșia Sa îi facem mulțumita... Pentru fiurî, după cum ne scrîi dum., mai pe urmă, înștiințându-ne de preș, vom scrie dum[i]tale. Pentru celălalt lec[s]icon ce ne scrîi dum. că veș scrie la Beč, că acolò să află, pobtesc pe dum. ca să nu să facă vre-o greșeală ca în locul aceluia ce am arătat dum[i]tale, neștiindu-i prea b[i]ne numele, să nu să trimiță altul, ci tot veș mai aștepta a nu scrie pân voiî afla bine numele și voiî înștiința dum[i]tale. [P.S.] Iar, de va fi încredințat pe dum. cinevaș pentru acest lecsicon, cum că acela iaste ce am arătat dum[i]tale, atunci să s[ă] trimiță»”²⁷

Scrisoarea a III-a. „14 septembrie 1778.«Ches. p. Rimc.» «...Pentru acel lexicon ne-am mirat cum de nu să găsește la Beciu și, dupe cum ne scrîi că poate să v[a] găsi la Lipșca, fiindcă acum dovedim și cum să numește acel lexicon, pentru ca să nu să facă greșeală, iată că făcum însemnare cum să numește pe limba sfranțozească și pe limba grecească, și te pobtim, găsindu-să, să ni să trimiță, că ne iaste de trebuință... «Dictionaire raisonne des sciences. Tipărită iaste cartea ačasta la Paris. «La cartea e am scris dumitali împrennă cu socoteala ce este între noi... la acea carte nu am priimit răspunsul dumitali»”²⁸

Scrisoarea a IV-a. „20 ianuarie 1779. «Ches. pisc. Rimc.» «...Pentru lexicon, dacă nu să găsește nicî la Veneția, va rămănea, și vom cerceta la altă parte. Și răspunsul ce ai venit de acolò pentru vivlie și pentru lexicon, văzându-l, iată îl trimitem iarăși înapoi la dumneata»”²⁹

Scrisoarea a V-a. „7 martie 1779. «Ches. pisc. Rimc.» «Am priimit Mercuriile și cartea sfranțozească cu istoria Tării-Rumânești, care mi le-ai trimis, și foarte sântem mulțămîi dragostiî dumitale ce arăți către noi, numai, ačastă carte cetindu-o, văzum că are multe greșali într’ansa. Pentru care veș arăta dumn. la acel domnu care țe-au dat-o și veș zice că bine ar fi ca să tipărească altă carte care să îndrepteze greșalile aceștia. Iar, pentru Mercuriî, dintr’aceste dooă ce ne-ai trimis, văzuî că sântu literaire et politique, dar sântu și alte Mercuriî ce să numescu numai politique, care de acelea ceream noi, ci, de veș socoti dumn. că să poată să scrîi și să ni să trimiță de acelea, veș scrie dumn[ea]ta, iar, de nu, ne veș trimite pe acest an tot de acestea de care ne-au mai venit... Cartea ce ne-au fost trimis duml. cu socoteala, tocmai acum ne spune Nica Teișanul aici în București că ai venit la dumn., dar

²⁶ Nicolae Iorga, „Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea”, p. 193.

²⁷ *Ibidem*, p. 194.

²⁸ *Ibidem*, p. 195.

²⁹ *Ibidem*, pp. 195-196.

încăpăn acum n'am luat-o, ci, mergând la Râmneac, vom lua-o; și să avem răspunsu cât iaste plata la un an pentru Mercuriū”.³⁰

Scrisoarea a VI-a. „28 noemvrie 1779. «Ches. pisc. Rimc.» «Veî știi că, fiind noi doritorî de a avea patriia Slujbele Sfinților, toate câte să prăznuesc peste an pe deplin în limba sa, ne-am nevoit și ne-am ostenit, atât prin tâlmăcire, cât și prin tipărire, care păn acum ai eșit de la tipar 6 luni, și ajutând D[u]m[ne]zei, lucru mearge înaintea, a le aduce pe toate la săvârșire; din care pentru trebuința casii dumitali saū ca să dăruiești și dum. cuiva, dă va fi treacerea slobodă, dăruim dumitali un rând de mineae, de fieștecare lună câte unul»”.³¹

Din analiza primelor patru scrisori se poate observa interesul lui Chesarie pentru această enciclopedie franceză, precum și rugămintea adresată lui Hagi Constantin Pop în a i-o procura.

În prima scrisoare, datată în 15 iunie 1778, Chesarie i-a scris negustorului oltean spunându-i că dorește să achiziționeze „o carte ce să numește sfranțozește dictionaire enciclopedique”.³² În următoarele trei scrisori, date în 1 iulie, 14 septembrie 1778, respectiv 20 ianuarie 1779, Chesarie îl roagă pe Hagi Pop să o caute la „Beč”,³³ apoi îi spune, văzând că nu a găsit-o acolo, să încerce și la „Liptșca”.³⁴ În a patra scrisoare, observând că n-a avut succes în căutarea sa, îi zice că, „dacă nu să găsește nică la Veneția”,³⁵ să o caute în altă parte.

În scrisoarea a cincea, datată în 7 martie 1779, Chesarie îi mulțumește lui Hagi Pop pentru că a primit „cartea sfranțozească cu istoriia Țării-Rumânești”³⁶ și îi dă de înțeles că este foarte mulțumit de ea, cu mențiunea că, „aastă carte cetindu-o, văzum că are multe greșăli într'ansa”.³⁷ Ba mai mult, făcând „abuz” de erudiția și cultura sa, îl roagă, observând greșelile din carte spunându-i că, „veî arăta dumn. la acel domnu care țe-au dat-o și veî zice că bine ar fi ca să tipărească altă carte care să îndrepteze greșalile aceștia”.³⁸

În a șasea scrisoare și ultima, cu privire la acest subiect, datată în 28 noiembrie 1779, Chesarie îi spune lui Hagi Constantin Pop că au ieșit de sub tipar șase mineie.³⁹

³⁰Ibidem, p. 196.

³¹Ibidem, p. 197.

³²Ibidem, p. 193.

³³Ibidem, p. 194.

³⁴Ibidem, p. 195.

³⁵Ibidem, p. 196.

³⁶Ibidem.

³⁷Ibidem.

³⁸Ibidem.

³⁹Ibidem, p. 197.

Analizând ultimele două scrisori, am ajuns la următoarea concluzie: Chesarie a scris prefețele celor patru mineie (pe lunile decembrie, ianuarie, februarie și martie) în anul 1779. El s-a inspirat în redactarea sa și din enciclopedia franceză, carte mult dorită de el, de unde putem deduce faptul că a redactat cele patru prefețe între 7 martie (data la care a primit enciclopedia) și 28 noiembrie (prima mențiune a faptului că mineiele erau deja tipărite).

Întorcându-ne iarăși la prefața mineiului pe decembrie putem afirma că o parte din informațiile cuprinse în această prefață sunt preluate din enciclopedia franceză a lui Diderot.

Astfel textul care ne interesează pe noi, din prefața amintită mai sus, este următorul: „*Și să arată în Istorie (Enciclopedia lui Diderot, n. n.), că obiceiul de a să număra anii dela nașteré lui Hs. întâiu povățuitorii s-au arătată Dionysie celū Micū. Acesta Tătarū fiindū după némū, monahū după cinū, numărătorii de anii după învățatură, în locū de a se numără anii Dioclitianii, au așazatū în Beserică anii ceī dela intrupare Domnului*”.⁴⁰

În urma lecturării acestui text se ridică următoarea întrebare: ce l-a determinat pe Chesarie să afirme că Sfântul Dionisie a fost tătar de neam?

Originea Sfântului Dionisie Exiguul

Cu privire la afirmația lui Chesarie despre Sfântul Dionisie Exiguul, cum că ar fi *tătar* de neam, mă voi rezuma la principalul izvor care vorbește despre Dionisie, portretul pe care îl găsim la Marcus Aurelius Cassiodorus, primul ministru al lui Teodoric, regele ostrogat al Italiei.⁴¹

Din portretul biografic pe care i-l schițează Casiodor lu Dionisie aflăm următoarele: „*Fuit enim nostris temporibus et Dionysius monachus, Scythia natione, sed moribus omnino Romanus...*”.⁴² Acest pasaj este tradus de Monseniorul Aloisie Tăutu astfel: „*Astfel a fost în zilele noastre călugărul Dionisie, schit de neam dar cu moravuri întru totul romane...*”⁴³ iar Părintele

⁴⁰ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508-1830*, pp. 231-232.

⁴¹ Dr. Aloisie L. Tăutu, *Dionisie Românul, o podoabă a Bisericii noastre strămoșești*, ediția a II-a, Roma, Fundația Europeană Drăgan, 1967, p. 9.

⁴² Cassiodor, *De institutione divinarum litterarum*, cap. 23, în *Patrologia Latină*, vol. 70, col. 1137 B-C.

⁴³ Dr. Aloisie L. Tăutu, *Dionisie Românul, o podoabă a Bisericii noastre strămoșești*, p. 9.

Profesor Ștefan Alexe îl traduce: „Căci a fost în zilele noastre și călugărul Dionisie, **scit de neam**, dar după caracter cu totul roman...”⁴⁴

Din traducerea descrierii lui Casiodor reiese faptul că acesta era de neam scit. De unde, așadar, originea tătară despre care vorbește Chesarie?

Consultând sursa folosită de Chesarie, în redactarea acestei prefete, și anume, Enciclopedia lui Diderot⁴⁵, am descoperit următorul lucru: informații cu privire la Sfântul Dionisie Exiguul apar în două articole și anume, în *Epoque*, la pagina 834, și în *Ere*, la pagina 901.

În articolul intitulat *Epoque* se spun următoarele lucruri cu privire la originea lui Dionisie: „L'auteur de l'époque vulgaire, ou la méthode de compter les années depuis la naissance de J.(esus) C.(hrist) est Denis le Petit, Abbé en Rome, **Scythe de nation**”⁴⁶. În traducere înseamnă: „Autorul epocii vulgare/comune/obișnuite și a metodei de numărare a anilor de la nașterea lui Iisus Hristos este Dionisie cel Mic, Abate/Stareț în Roma, **de naționalitate scită/scit de neam**”.

În cel deal doilea articol menționat, care se cheamă *Ere*, cu privire la originea lui Dionisie se spun următoarele lucruri: „Denys, surnommé le Petit, **né en Scythie**”⁴⁷ adică, „Dionisie, supranumit cel Mic, **născut în Scitia**”.

În ambele articole, atât în *Epoque* cât și în *Ere*, se spune despre Dionisie cel Mic (Exiguul), că era de neam scit, adică el s-a născut în Scitia (Dobrogea de azi).

Așa cum am arătat mai sus, în scurta prezentare a vieții episcopului Chesarie, avem informații cu privire la educația și cunoștințele sale solide, fiind totodată și un vorbitor fin al limbii franceze. Apare atunci o altă întrebare: de ce l-a menționat Chesarie în prefetele sale pe Dionisie ca fiind era *tătar* de neam, dacă în sursa folosită de el în redactarea prefetei, apare în mod evident faptul că era de neam scit, adică dobrogean?

În găsirea unui potențial răspuns la această problemă ar trebui să vedem mai întâi înțelesul cuvântului *tătar* și apoi cum a fost

⁴⁴ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, traducere de Liana și Anca Manolache, introducere și note de Pr. prof. dr. Ștefan Alexe, (PSB, 75), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, p. 12.

⁴⁵ Chesarie a consultat prima ediție a enciclopediei, care a fost publicată la Paris în anul 1755.

⁴⁶ M. Diderot, M. d'Alembert, *Encyclopedie ou Dictionnaire raisonné des science, des artes et des métiers, par une sociétéde gens de lettres*, tome cinquieme, Paris, 1755, p. 834.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 901.

reprezentată Dobrogea în izvoarele istorice și cartografice până spre sfârșitul secolului XVIII.

Consemnarea în izvoarele istorice și cartografice a termenul „tătar”

Pentru a avea o înțelegere mai bună asupra termenului *tătar* trebuie să cercetăm originea și proveniența acestui popor migrator.

Din punct de vedere etimologic termenul *tătar* desemnează o persoană care face parte din populația de bază a Republicii Tătăre sau din grupurile etnice (înrudite ca limbă cu această populație) care s-au stabilit de-a lungul istoriei în diverse regiuni din Europa și din Asia. Totodată un alt înțeles al termenului, așa cum o regăsim în dicționar, este acela care desemnează o persoană care a făcut parte din triburile de origine mongolă, care în secolul al XIII-lea s-au întins din Asia până în Europa Centrală și de Răsărit, constituind statul Hoardei de Aur, de unde au făcut dese incursiuni în țările vecine.

În cazul nostru, fiind vorba de Dobrogea, putem spune despre tătari că sunt originari „din Asia central-estică și sunt înrudiți cu turcii”,⁴⁸ și s-au stabilit în Dobrogea între anii 1262-1263,⁴⁹ după ce năvăliseră aici, mânați fiind de *Hoarda de Aur* condusă de celebrul conducător Gingis Han, în 1242.⁵⁰

Odată stabiliți tătarii aici „în anul 1396, Dobrogea a devenit provincie turcească, fapt care a durat aproape cinci secole, până în anul 1877 când Dobrogea la revenit la Țara Românească”.⁵¹

Începând cu secolul al XVI-lea, și poate mai devreme, izvoarele poloneze îi amintesc le locuitorii Dobrogei sub numele de „*Tartari Dobriczen*”⁵² și „*Tartari Dobriczenses*”.⁵³

În anul 1590, Paul Giorgiu a călătorit în Dobrogea și afirmă că aici se aflau, pe lângă creștini, și „turci”⁵⁴ în „*regiunea interioară a Dobrogei [...] de la Babadag în jos și până la Bazargic*”.⁵⁵

⁴⁸ Toader Nicoară, *Istorie. Istoria și tradițiile minorităților din România*, București, Ministerul Educației și Cercetării, 2005, p. 65.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Nicolae Stoicescu, *O falsă problemă istorică-discontinuitatea poporului român pe teritoriul strămoșesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 43.

⁵¹ Antoaneta Stoica, *Dobrogea în documente cartografice din sec. XVIII-XIX*, teză de doctorat, Facultatea de Geografie, București, 2004, p. 181.

⁵² Alexandru P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei. Contribuțiuni la așezările tătarilor și turcilor în Dobrogea*, București, Tipografia Curții Regale F. GÖBL (și) FII, 1920, p. 6.

⁵³ *Ibidem*.

În anul 1596, Marco Venier îi scrie dogelui Venetiei spunându-i că, „sub conducerea unui frate al hanului tătăresc, s'au așezat în Dobrogea 40.000 de Tătari”.⁵⁶

Dousa, trecând prin Bazargicum în anul 1597, „își urmează călătoria în tovărășia unor Turci, și după ce străbătu orașul Carasu, cam pe unde e Medgidia de azi, intră în câmpia întinsă pe care locuitorii o numeau «Tatarski pole»”.⁵⁷

Astfel, era cunoscut călătorilor străini în Țările Române, care au traversat și Dobrogea, că această regiune era locuită de tătari și purta diverse denumiri precum *Tatarski pole*, iar băștinașii erau numiți *Tartari Dobriczen* și *Tartari Dobriczenses*.

Aceste izvoare istorice sunt consemnate de izvoare cartografice în care apar diferite denumiri ale Dobrogei în secolele XVI-XVIII.

Astfel, în hărțile occidentale *Scythia Minor* sau *Dobrogea*, apare sub mai multe denumiri pe care le voi prezenta cronologic, în funcție de datarea hărților, pe care le-am avut la dispoziție.

- N. Sanson d' Abeville-Cursul Dunării-62×44,5 cm.-Paris-aprox. **1665**=în zona Dobrogei apare scris „Tartares de Dobruce”.⁵⁸

- G. Valck & P. Schenk-Regatul Ungariei-62,2×51 cm.-Amsterdam-aprox. **1678**=în zona Dobrogei de Nord scrie „Tartares de Budziak”.⁵⁹

- Justus Danckerts-Regatul Ungariei, Grecia și Moreea, Transilvania, Valahia și Moldova-61× 52 cm.-Amsterdam-aprox. **1680**=în regiunea Dobrogei scrie „Tartaria Buzdakienses”.⁶⁰

- Anonim-Marea Neagră-detaliu-Paris-aprox. **1680**=în zona Dobrogei apare scris „Tartares Dobruces”.⁶¹

- N. Sanson-Regatul Ungariei-89×60 cm.-Amsterdam-**1690**=în zona Dobrogei de Nord apare scris „Tartares de Budziak”.⁶²

- N. Sanson-Cursul Dunării-119×60 cm.-Paris-**1693**=în zona Dobrogei apare scris „Tartares de Dobruce”.⁶³

⁵⁴ Cu sensul de tătari.

⁵⁵*Ibidem*, p. 7.

⁵⁶*Ibidem*.

⁵⁷*Ibidem*, pp. 7-8.

⁵⁸*Descriptio Romaniae*, volum coordonat de Octavian Ion Penda, Ion Ciortan, Măriuca Radu, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, 2004, pp. 68-69.

⁵⁹*Ibidem*, pp. 150-151.

⁶⁰*Ibidem*, pp. 70-71.

⁶¹*Ibidem*, pp. 72-73.

⁶²*Ibidem*, pp. 164-165.

- N. Sanson-Regatul Ungariei-97×59 cm.-Amsterdam-1700=în zona Dobrogei de Nord apare scris „Tartares Budziak” și în câmpia Dobrogei (județul Constanța) scrie „Tartarie Dobruce”.⁶⁴
- Mattheus Seutter-Marea Neagră și Țările vecine-58,2×50 cm.-Augsburg-1726=în regiunea Dobrogei scrie „Tartari Dobrucensis”.⁶⁵
- G. de l'Isle după T. C. Lotter-Ungaria-60×48 cm.-Augsburg-1760 = în Dobrogea, în județul Tulcea scrie „Tatarski Pole”.⁶⁶
- Tobias Conrad Lotter-Marea Neagră-58×50 cm.-Augsburg-1772=în zona Dobrogei de Nord este scris „Tartaria Budziacensis”.⁶⁷

Din analiza acestor hărți am ajuns la următoarele concluzii: 1) Numele regiunii *Dobrogea* nu apare scris niciodată în mod individual; 2) Regiunea Dobrogei este scrisă în legătură cu numele populației tătare din zonă; 3) Numele *Dobrogea* apare scris sub diferite forme precum: *Tartares de Dobruce*, *Tartares de Budziak*, *Tartaria Buzdakienses*, *Tartari Dobrucensis*, *Tartarie Dobruce* etc.; 4) Numele *Dobrogea* este identificat cu *Tartaria*.

Astfel, atât istoricii și călătorii vremii care au scris ceva despre Dobrogea, cât și cartografii care au alcătuit hărți ale Europei, menționează această regiune ca fiind locuită și stăpânită de tătarii, care se stabiliseră aici în timpul incursiunilor făcute de *Hoarda de Aur*. Cu alte cuvinte, când se vorbea despre un locuitor al acestei zone era numit tătar și/sau dobrogean.

Ipoteze privind originea Sfântul Dionisie Exiguul: *scit sau tătar de neam?*

Analizând izvoarele istorice precum și cele cartografice cu privire la regiunea Dobrogei se ridică următoarea întrebare: Sfântul Dionisie Exiguul a fost *scit* sau *tătar* de neam?

Așa cum am arătat mai sus, tătarii au invadat Europa Centrală și de Răsărit în timpul invaziei Hoardei de Aur, și s-au stabilit în Dobrogea în anul 1262 sau 1263. Până în anul 1262/1263 regiunea Dobrogei a fost cunoscută în istoria universală ca Sciția Mică, ulterior luând numele *Dobrogea* după unul dintre conducătorii ei, Dobrotici (1347-1386), fiul

⁶³*Ibidem*, pp. 74-75.

⁶⁴*Ibidem*, pp. 174-175.

⁶⁵*Ibidem*, pp. 94-95.

⁶⁶*Ibidem*, pp. 184-185.

⁶⁷*Ibidem*, pp. 98-99.

boierului Balica, ce și-a declarat independența față de Imperiul Bizantin (330-1453).⁶⁸

Concluziile preliminare la care am ajuns sunt următoarele: 1) tătarii nu apar menționați ca locuitori ai Dobrogei mai devreme de anul 1262, când se stabilesc aici; 2) în perioada 1262 – 1877 regiunea Dobrogei apare consemnată în izvoarele cartografice și maritime sub diverse denumiri precum *Tartaria* sau *Tartarie Dobruce*.

Așadar, prima ipoteză este aceea că episcopul Chesarie a tradus termenul *scit*, așa cum îl citise în franceză, în termenul *tătar*, din motive politice. Explicația gestului său poate fi găsită în faptul că dacă ar fi făcut vreo aluzie la Sciția, care nu mai exista de câteva secole ca stat și nu mai aparținea Țării Românești, iar acum se afla sub stăpânirea tătarilor dobrogeni, ar fi putut porni un conflict politic interstatal. Acest conflict ar fi putut isca foarte repede un nou război ruso-turc, imediat după încheierea celui dintre anii 1768-1774, întrucât Țara Românească fusese un aliat de importanță strategică a Rusiei, permițându-i să tranziteze țara cu trupele sale. Conflictul ar fi fost generat de interpretarea greșită a termenului *scit* care, probabil, ar fi sugerat recuperarea Dobrogei de către Țara Românească, de sub stăpânirea otomană.

O a doua ipoteză ar putea fi aceea potrivit căreia, Chesarie a tradus din franceză în română termenul *scit* în *tătar*, cu sensul pe care îl are astăzi: *dobrogean* sau *scit*, adică să arate apartenența etnică la Dobrogea.

O altă ipoteză ar fi aceea că Chesarie înțelegea prin termenul *scit*, pe care l-a tradus cu *tătar*, apartenența etnică la neamurile de rasă indo-iraniană înrudite cu popoarele asiatice, despre care istoricul Herodot spune că ar fi sciții adevărați.

Motivul pentru care episcopul Chesarie al Râmnicului îl menționează pentru prima dată pe Sfântul Dionisie Exiguul, ca fiind tătar de neam, ne rămân până în prezent necunoscute, autorul prefețelor nelăsând vreo explicație în acest sens.

În urma studiului nostru am încercat să arătăm care a fost prima consemnare în literatura română a Sfântului Dionisie Exiguul, care a fost supranumit *părintele erei creștine*, întrucât a avut meritul de a fi numărat anii de la nașterea lui Hristos iar nu de la Dioclețian.

Acest sfânt părinte al Bisericii Ortodoxe Române, care ne face cinste prin contribuția sa teologică, a fost consemnat pentru prima dată în literatura română ca fiind *tătar* de neam, în prefața la Mineiul pe Decembrie, scrisă de episcopul Chesarie al Râmnicului.

⁶⁸http://www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/unde-provin-numele-regiunilor-rom-niei-pove-tile-botez-torilor (site accesat pe 10 martie 2016).

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

Din nefericire, motivele pentru care episcopul Chesarie a scris că Sfântul Dionisie Exiguul a fost tătar iar nu scit, ne rămân necunoscute până în prezent, problema reducându-se la mai multe ipoteze.

Concluzia noastră, indiferent de cauzele care l-au determinat pe Chesarie să traducă termenul *scit* cu *tătar*, este aceea că Sfântul Dionisie Exiguul a fost *scit* de neam, adică *dobrogean*, după cum ne spune și biograful său, Casiodor.